ATSIZ

TÜRK TARİHİ

ÜZERİNDE

TOPLAMALAR

BİRİNCİ BÖLÜM

En Eski Zamanlardan Başlıyarak Apar Sülâlesinin Düşmesi Tarihi Olan Milâdî 552 ye Kadar.

ÖNSÖZ

Tarih ilim değildir. Müspet ilmin bu kadar ileri olmadığı, ilim şubelerinin bugünkü gibi çok bulunmadığı çağlarda, ilme susamış insan beyni için, tarih te bir ilim olabilirdi. Fakat bugün tarih bir ilim değildir.

Tarih ilim usulleriyle yürüyen bir marifet şubesi de değildir. Tarihin ilmî usulleri olsaydı bu ilmî usulleri tatbik eden âlimlerin aynı mesele hakkında aynı neticelere varmaları icap ederdi.

Tarih, evvelce yazılmış veya zapt olunmuş şeyleri yeniden kitaba geçirmekse basit bir hikâyecilik, müphem veya eksik olarak yazılmış veya bize müphem yahut eksik olarak intikal etmiş hâdiselerin doğrusunu bulmaksa mantıkî bir falcılıktır.

Tarihin ana vazifesi eskiden olanları bugünkülere anlatmaktır. Hâdiselerin sebepleri hakkında fikir yürütmek meselesi ikinci pilânda kalır. Fakat tarihte kargaşalığı Doğuran şey de bu ikinci pilânda kalan meseledir.

Tarih metodu denilen şeyi tarihçilerin muhayyilesi uydurmuştur. Tarihçinin sağlam bir insan mantığından başka metodu olamaz. Tarihin karanlıkları arasında kalan bir hâdisenin doğrusunu çıkarmak için — veya doğruya yakın bir ihtimali ileri sürmek için — mantıklı bir münevver olmak kâfidir. Bu işi yapabilmek için tarih metodlarını ezberlemeğe lüzum yoktur. Tarih metodu denilen şey tarih yazmanın tekniği ise bu da yalnız millete, zamana göre değil, her şahsa göre bile değişir.

Bununla beraber tarih lâzımdır. Tarihin en büyük faydası millî terbiye ve siyaset sahasındadır. Tarihi olan veya tarihini bilen milletler, tarihi olmayan veya tarihini bilmeyen milletlerden daha kuvvetlidir. Tarihi bilmek millî kudret ve millî kusurları da bilmek demektir. Bundan dolayı bilhassa milleti idare edenlere lâzımdır.

Fakat tarih suiistimale çok elverişlidir. Milletin millete, dinin dine, fırkanın fırkaya, ailenin aileye, ferdin ferde karşı olan bakışında tarih daima tahrif olunarak suiistimal olunmuş ve tarihte daima büyük yalanlar söylenmiştir. Bu bakımdan tarih ilimden çok felsefeye yakındır.

Hakikatte ilim olmayan tarihe ilim çeşnisi vermek için tarihçiler tarafından türlü türlü usuller takip olunmuştur. Tarih üzerinde münakaşalar olmuş, tarihin en çok nelerden bahsetmesi icap ettiği hakkında birbirine aykırı fikirler ileri sürülmüştür. Fakat en doğru olması lâzım gelen şudur ki tarihin temeli veya iskeleti siyasî ve askerî vukuattır. Siyasî ve askerî vukuatı en arka pilâna atıp ta cemiyetlerin medenî ve iktisadî hayatını tetkik etmek iddiasında bulunan son nazariyeler ve iddialar kendileriyle birlikte okuyucuları da aldatıyorlar demektir. Çünkü iktisadî ve medenî hâdiselerin bugünkü kadar mühim olmadığı veya hiç olmazsa ehemmiyetinin bugünkü kadar takdir olunmadığı eski zamanlardan kalan eksik ve bazan çok eksik, kayıtlara bakarak bunlardan mühim neticeler çıkarmak davası tarih aleyhtarlarının eline kuvvetli bir silâh vermekten başka bir şey değildir. Bundan başka tarihi iktisadî ve maddeci bir gözle görmek cereyanı da son yılların umumî Yahudileşme cereyanının bu sahadaki tecellîsidir.

Tarih doğrudan doğruya bir terbiye vasıtası olduğu için her milletin kendisine göre bir tarih tarzı bulunmalı, fakat bu tarzda yalana yer vermemelidir. Yalan söylemeyi tarihleri şerefli olmayan küçük milletlere bırakmalıdır. Türk milletine gelince bu tarz, en başa askerî hâdiseleri, büyük meydan savaşlarını ve kahramanların hayatını koymaktan başka bir şey olamaz. Bu tarz Türk milletinin geçmişi için olduğu kadar geleceği için de lâzımdır. Yoksa millî terbiye ve irade için faydalı olmayan tarih, ilmî bir sefahatten, manevî bir kokainden başka bir şey değildir.

Türk tarihini nasıl mütalaa etmeliyiz? Bu, pek mühim bir meseledir. Çünkü Türk tarihi İngiliz, Alman, Fransız milletlerinin tarihleri gibi mütalaa olunamaz. Zira Türk tarihi onların tarihi kadar basit değildir. Biz bugün dünyadaki belli başlı milletlerin nasıl teşekkül ettiğini biliyoruz. Bunların teşekkülleri tarihin gözü önünde olmuştur. Hâlbuki Türk milleti tarih başladığı zaman teşekkül etmiş bulunuyordu. Bundan başka bu milletlerin tarihi hemen hemen hep aynı dar bir sahada geçtiği için onların tarihini sıraya koymak kolaydır. Fakat Türk tarihi için bu kabil midir? Bazen Çinde, bazen Mısırda, bazen Avrupa'nın ortasında gördüğümüz Türkler'in tarihini bir çerçeveye sığdırmak güç bir iş gibi gözükür. Bundan dolayıdır ki şimdiye kadar Türkler kırk yerde kırk devlet kuran bir millet gibi sayılmış ve Türk tarihini kronolojik ve coğrafî bir tertibe sokmak teşebbüsü görülmemiştir.

Eskiden, tarihin destanla karışık olduğu zamanlarda, Türkler'in kafasında daha sistemli bir Türk tarihi telâkkisi vardı. Bugün birçok gizli hakikatler meydana çıktığı için o eski telâkki ile kanmanın imkânı kalmamıştır. Bundan dolayı da biz yeni bir tarih sistemi icat etmek mecburiyetindeyiz. Bugün milliyetçi olduğumuz ve büyük Türk birliğine gittiğimiz için de tarihimize vereceğimiz sistem dileklerimize uygun olmalı, bize yalnız maziyi en parlak şekilde göstermekle kalmayarak ilerisi için de bir yol çizmelidir.

Birçok milletler için tarih bir vatan tarihidir. Meselâ Fransızlar için vatan tarihinden başka bir tarih usulü gütmenin imkânı yoktur. Bundan dolayı da Fransızlar için millet, o vatan içinde oturan ve birbirine karışan insanların topluluğundan doğan varlık demektir. Çünkü Fransızlar ne Gol, ne Latin, ne de Cermen olduklarını iddia edemezler. Bu unsurların hepsinin aynı vatanda karışmasından doğan bir millet oldukları için vatan tarihini esas olarak almağa mecburdurlar.

Araplar için tarih bir millet tarihidir. Çünkü vatanlarının sınırları değişik kalmakla beraber bu millet uzun asırlar devletini kaybetmiş, fakat millî varlığını saklamıştır.

İngilizler için ise bir devlet tarihidir. Çünkü vatan dışına çıkınca harsen İngiliz kalmakla beraber İngilizden başka bir işim taşıyan İngilizler esas varlıklarını ana devletlerinde korumuşlardır.

Bununla beraber bu taksim kat'î değildir. Fransızlar için vatan - devlet, İngilizler için devlet - vatan esasının mevcut olduğu da söylenebilir. Kat'î olan şudur ki: Tarihî kuruluşları başka olan milletler için tarih sistemi de başka başkadır. Bize gelince: bizim şimdiye kadar olan tarihi görüşümüz yanlıştır. Çünkü bizim için millet - devlet esasını kabul etmek millî menfaatlerimiz için daha uygun olduğu halde biz ***millet tarihi*** şöyle dursun, ***devlet ve vatan tarihini*** bile bir yana bırakarak yalnız ***sülâle ve rejim tarihini*** esas olarak kabul ettik. Her sülâleyi bir devlet sayarak şimdiye kadar bu kadar devlet kurduğumuzu ileri sürdük. Güzel! Fakat bu kadar devlet kurduksa bunların hiç birisini yaşatamadık. Elimizde daima bir Türk devleti vardı. Çünkü hakikatte bu kadar devlet kurmuş değil, bu kadar sülâle değiştirmiş bulunuyorduk. Tarihî hayatları uzun olan bütün milletlerde olduğu gibi bizde de bir takım hükümdar sülâleleri geldi. Başka milletler onları yalnız hükümdar sülâlesi diye saydıkları halde biz ayrı devlet telâkki ettik. Hâlbuki muhtelif Türk hükümdar sülâlelerinin zamanlarını ayrı devletlermiş gibi mütalaa etmek yanlıştır. Bilâkis muhtelif devlet telâkki olunan şeyleri sülâle olarak almalıdır. Almanya da, İngiltere de, Fransa da sülâleler nasıl birbirini takip etmişse ve Fransa da Kapet, Burbon, Orlean, Napolyon; Almanya da Saksonya, Frankonya, Baviyera, Habsburg; İngiltere de Anju, Todor, Stuard devletleri yoksa Türkelinde de Kun, Gök Türk, Uygur, Selçuk, Osmanlı devletleri yoktur. Ancak Kun, Gök Türk, Uygur, Selçuk, Osmanlı sülâleleri vardır. Bazen iki veya daha çok sülâle idaresinde iki veya daha çok Türk siyasî zümrelerinin bulunması ve bunların birbiriyle çarpışması bu kaideyi bozmaz. Nasıl ki Almanya da düne kadar, aynı zamanda hâkim olan birçok sülâleler bazen birbirleriyle çarpıştıkları, hattâ bunlardan bazıları Fransızlarla birleşerek öteki Almanlar aleyhine yürüdükleri halde Alman devleti bir devlet sayılıyor idiyse, bizde de aynı şekilde bir devlet olmak iktiza eder. Eğer bütün milletler tarihlerini bizim gibi mütalaa etselerdi o zaman, meselâ İngiltere de iki gül muharebesinde iki devlet bulunması icap ederdi. Keza Fransa da kontlukların kuvvetlenip kıral nüfuzunun zayıfladığı

zamanlarda birkaç devlet birden bulunması lâzım gelirdi. Hele 18 – 19 uncu asır Almanyası içinden çıkılmaz bir manzara gösterir, belki de Almanya dediğimiz varlığın inkâr edilmesi lüzumu baş gösterirdi.

Bizim tarihlerimizin böyle aykırı bir şekilde yazılmasında hânedancılık zihniyeti büyük bir âmil olmuştur. Hanedanın kutsi bir mahiyette telâkki olunması, hanedanın düşmesiyle devletin de düştüğü zehabını Doğurmuştur. Hâlbuki hakikatte ortada değişen şey günümüzdeki kabine değişmeleriyle kıyas olunacak kadar basittir. Meselâ Türkistan da Gök Türk hanedanının düşmesini tarihler Gök Türk devletinin düşmesi ve Dokuz Oğuz hanedanının kurulmasını yeni bir devlet kurulması gibi sayarlar. Hakikatte ise aynı devlette hanedan değişmiştir. Ahalisi, sınırları, toprağı, teşkilâtı, dili, ananesi bir olan iki devre arasındaki ayrılık yalnız başlarındaki hanedanın ayrı bulunmasıdır. O halde buna nasıl ayrı devlet diye bakabiliriz? Düşünmeli ki Dokuz Oğuz devresi Gök Türk devresinin tekâmülünden ibarettir. Eğer bizdeki hanedan değişmeleri başka milletlerdeki hanedan değişmeleriyle aynı şartlar içinde olmuyorsa bunun sebeplerini milletlerin psikoloji farklarında aramalıdır. Şu halde hanedanları ayrı devlet saymak hânedancılık zihniyetiyle hareket etmek değil midir? Bir de günümüzün tarihinden örnek alalım: Bizde hâkim olan yanlış tarih telâkkisine göre Osmanlı devleti yıkılmış, onun yerine Türkiye Cumhuriyeti gelmiştir. Bu düşünüş te yanlıştır. Çünkü esasen bir Osmanlı devleti yoktu ki yıkılsın. Meydanda bir Osmanlı hanedanı vardı. Yıkılan odur. Yani devlette rejim değişmiştir, işte o kadar! Eğer biz her yıkılan sülâleyi bir devlet gibi gösterirsek bundan biz Türkler'in siyasî hayatta istikrara malik olmadığımız, devletlerimizi uzun zaman yaşatamadığımız neticesi çıkar. Milletlerin ruhiyatı asırlar içinde değişmediğine veya pek az değiştiğine göre de Türkiye Cumhuriyetini dahi uzun müddet yaşatamayacağımız hakkında bir düşünceye de yol açar. Bundan kazanacak olan düşmanlarımızdır. Milletlerin tarihinde dâhilî harpler ve tefrikalar görülür. Fakat bundan o devletlerin ikiye ayrıldığı mânâsı çıkmaz. Eğer böyle olursa âdemimerkeziyetçi olan eski Türk idare şekline göre Türkler'in pek dağınık bir hayat yaşadıkları, birleşip devlet kuramadıkları gibi bir mânâ da çıkar. Keza bazen dâhilî fetret ve ayrılığın uzun sürdüğü de olur: Anadolu'daki beylikler devri gibi. Fakat bu beyliklerin hepsini birer ayrı devlet saymak büyük bir yanlışlıktır. Çünkü hakikatte olan şey Batı Türkleri'nin başsız kalmasından ibarettir. Netekim 1806 – 1871 arasında Almanya da başsız kalmış, fakat kimse Prusya, Baviyera, Saksonya, Vortemberg vesaireyi ayrı birer devlet saymamıştır. Tarih yine Almanya tarihi olarak okutulmuştur. Hâlbuki biz hâlâ her sülâleyi ayrı devlet sayıyor ve pek pek Türkiye tarihi diyince Osmanlı hanedanı ve cumhuriyet devirlerini anlıyoruz.

Türk tarihi hakkındaki malûmatın çoğalmasından sonra Türk tarihini sistemlendirmek teşebbüsleri görülmüştür. Fransız Yahudisi Leon Cahun ve Rus Barthold'un teşebbüsleri bu meyandadır. Fakat biz yabancıların Türk tarihi hakkındaki fikirlerine güvenemeyiz.

Bizde Türk tarihini, kısmen olmak üzere, ilk defa sistemlendiren Doktor Rıza Nur Bey olmuştur. Rıza Nur Bey mütarekenin ilk aylarında, Rumların ve Ermenilerin Türk topaklarına tesahüb etmek iddialarına karşı, Akşam gazetesinde neşrettiği bir makale ile bu devletin Osmanlı devleti olmayıp Türkiye devleti olduğunu, siyasî hayatının da ***600*** yıllık değil ***900*** yıllık olduğunu iddia ve ispat etmiş, bu fikrini İstanbuldaki kısa ömürlü mebuslar meclisi kürsüsünde de söylemişti. Devletimizin adının Türkiye olması ve Selçük hanedanı ile başlaması iddiası ilk defa ileri sürülüyordu. Rıza Nur Bey, sonra, 1924–1926 da 12 cildi neşrolunan büyük Türk tarihinde de bu fikri ileri sürmüş ve 2924 te çıkan üçüncü cildin mukaddemesin de bu fikrini delilleriyle yazmıştır. Fakat Rıza Nur Beyin Türk tarihini sistemlendirmek işi bu kadar değildir. Rıza Nur Bey Türk tarihini anayurt ve dışarıdaki yurtta olduğuna göre ikiye ayırdığı gibi Avrupa ve Asya da aynı yerde kurulan muhtelif Türk sülâlelerini (meselâ Avrupa da Kunlar'la Avarlar'ı, İranda Safevî, Afşar ve Kaçarlar'ı) tek devlet olarak mütalaa etmek suretiyle ortaya yeni, doğru ve lüzumlu bir görüş atmıştır.

Ondan sonra da Mükrimin Halil Bey 1924 te Anadolu mecmuasındaki yazılarında tarihimizin Selçuk hanedanı ile başladığını söyleyip bir sistem koymakla tarihimizin bir kısmı hakkında doğru bir görüş

yapmış, fakat Fransız tarihindeki usulü bize tatbik etmek isteyerek, yani vatan tarihini esas tutarak Orta Asya'daki Türk tarihiyle alâkamızı inkâr etmek gibi bir de büyük yanlışlığa düşmüştür.

Ahmet Zeki Velidi Bey ise kısmen Bartholddan mülhem olmakla beraber Türk tarihini daha ziyade sistemlendirmiş, Türk tarihini anayurtta ve yabancı ülkelerde olmak üzere iki ayrı kısımda mütalaa etmek esasını almış ve anayurt olarak ta Türkistan ve Türkiye diye iki vatan kabul etmiştir. Bu fikre göre Azerbaycan Türkiye'ye ve şarkî Avrupa Türkistan'a bağlıdır.

Benim ortaya attığım sistem ise, bunları tamamlayacak mahiyettedir. Gerçi bu kitap tarihçilerin anladığı mânâda ilmî bir eser değildir. Fakat içinde ne tarih tahrif olunmuş, ne de tehlikeli nazariyeler ileriye sürülmüştür. Kimseye malûm olmayan yeni kaynaklardan da istifade etmiş değilim. Fakat tarih yazanların istifade etmediği bazı Rusça eserlerden (hususî tercümeler sayesinde), Çince bir tarihî atlastan, bir iki makaleden, Zeki Velidi Bey'in basılmamış eserlerinden istifade ettim. Yaptığım iş bütün buralardaki malûmatı toplayıp tasnif etmekten ibaret kaldığı için kitaba ***Toplamalar*** adını verdim. Kitabın sayfaları az olmakla beraber bu bahisler hakkında yazılan Türk tarihlerinin en mufassalıdır. Çünkü lüzumsuz kelimeler sarfederek edebiyat yapmaktan çekindim.

Türkler'in hayatım bence şöyle üç çağa ayırmak gerektir:

I — En eski zamanlardan milâttan önceki yedinci asra kadar olan çağ; buna ***Türkler'in kablettarih çağı*** diyelim.

II — Milâttan önce 7 nci asırdan milâttan sonra 6 ncı asra kadar olan çağ. Bu çağda Türk tarihi hakkında epeyce malûmatımız vardır. Fakat hepsi yabancı kaynaklardan gelme olduğu için buna da ***nisbi tarih çağı*** diyelim.

III — 6 ncı asrın ortasından sonraki çağda Türkler de kendileri için tarihî kaynaklar bıraktıklarından buna da ***Türkler'in tarihî çağı*** diyelim. Türkler'in tarihî çağını da şöylece üçe ayırabiliriz:

Uzak Doğu medeniyeti çevresinde Türk tarihi (552 – 940) ;

Yakın Doğu (= İslâm) medeniyeti çevresinde Türk tarihi (940 – 1840) ;

Batı medeniyeti çevresinde Türk tarihi (1840 tan başlayarak) . Tabii bu üç devri de ikinci derecede taksimata ayırmak kabildir. Bunda esas olarak ta hükümdar sülâlelerini almak pek yanlış olmaz. Çünkü umumiyetle müşterek bir karakter gösteren bir devri taksime tâbi tutmaktan maksat onun öğrenilmesini kolaylaştırmaktır. Bunun için de elde zaten tabii bir tasnif olan hükümdar sülâleleri varken ayrıca tasnifler yapmağa lüzum yoktur.

Fakat bütün bu yukarı ki tasnifler anayurttaki Türk tarihi içindir. Türkler'in anayurt dışındaki tarihlerini ayrı bir bölüm olarak mütalaa etmelidir. Zaten anayurt dışındaki Türk sülâleleri ekseriya yabancı halkın üzerindeki bîr hükümdar sülâlelesi gibi de mütalaa olunabileceğinden bunları Türk tarihi kadrosundan büsbütün çıkarsak bile bir şey kaybetmeyiz. Bugün İsveç'teki Bernadot hanedanı ne kadar Fransızsa Çinde ki Kubilay ve Mısırdaki Kavalalı hanedanları da o kadar Türktür.

Anayurttaki Türk tarihi birbirini takip eden ve birbirinin tekâmülü olan bir bütün olduğu ve buradaki sülâleler daima Türk ve Turan ırkına dayandığı halde yabancı Ellerdeki Türk devletleri yabancı ırklara dayanmış ve sürekli bir bütün şeklinde olmamıştır. Meselâ Çinin bazen tamamında, bazen bir kısmında Türk devletleri kurulmuştur. Fakat bunlarda yalnız sülâle ve kısmen ordu Türk olduğundan hem devletin ömrü uzun sürmemiş, hem de asıl Türk tarihiyle ilişiği olmamıştır. Hindistan da, İran da, Mısır da ve Avrupada da böyle Türk hükümetleri kurulmuştur. Bunlar daima gelip geçici olmuş ve

sonunda o Türkler yendikleri başka milletlere karışarak atlarını kaybetmişlerdir. Bunun için Türk tarihi deyince aklımıza anayurt Türk tarihi gelmelidir. Anayurt ise 11 inci asra kadar yalnız Türkistan (Moğolistan ve İdilin şarkı dâhil) , 11 inci asırdan başlayarak ta Türkistan ve Türkiyedir. Şu halde 11 inci asırdan sonra iki Türk devleti vardır. Fakat bu iki devlette bazen birleşmişlerdir. Şimdi Türk tarihinin puanını çizelim:

Milâttan önceki yedinci asırdan milâttan önceki üçüncü asra kadar Türkistan da yüksek hâkimiyet ***Saka'lardaydı***. Daha Batıdaki ***Masaget (=Peçenek)ler*** Sakalar'ın bir kolu sayıldığı gibi Çin tarihlerinin şimalî Çin'de olarak gösterdiği ve ***Xu*** umumî adını verdiği zümre de henüz bir devlet halinde teşekkül etmemişti. Sonra, milâttan önce 6 – 4 üncü asırlarda Aryanı milletler cenuptan mütemadiyen Türkistan'a saldırdılar. Önce İranlılar, sonra İskender'in Yunanlıları cenubî Türkistan'ı zaptettiler. Azlık olan Türkler Çin sınırına doğru çekilerek orada kısa bir dâhilî çarpışmalar devrinden sonra ***Kun (= Oğuz)*** sülâlesinin idaresinde birleştiler. Bu suretle milâttan önceki üçüncü asrın ikinci asırla birleştiği yıllarda bütün Orta Asya da Kunlar'ın idaresinde bütün Türkler birleşmiş oluyordu. Aynı devirde Maveraünnehir, Efgan ve Hindistan da hükümet kuran Kusanlar ise ana Türk yurdundan kaçan muhalifler olup bunların kurdukları devlet yabancı ırklardan olan ekseriyetlere dayandığından anayurt Türk tarihi kadrosuna sokulamaz.

Kun sülâlesi milâttan sonra 216 ya kadar hâkim olmuştur. Bir aralık bu sülâlenin şimalî ve cenubî olarak ikiye ayrılması iki Kun devleti kurulması demek değildir. Bu, saltanat kavgalarının Doğurduğu gayrı tabiî bir neticedir. Hattâ bazen Kun Elinde beş yabgunun birden bulunduğu olmuştur. Ankara savaşından sonra Yıldırım ölünce Osmanlı ülkesinde peyda olan üç şehzade Osmanlı toprağını üçe böldükleri zaman bunlar üç ayrı devlet sayılmıyordu. Bunun gibi Kun Eli de ikiye bölünmüş farzolunamaz.

216–394 yıllan arasında ise Türkelinde ***Siyenpi*** sülâlesi hâkim olmuştur. Kunlar'ın yerine Siyenpiler'in gelmesi Türkelinde yeni ve ayrı bir devlet kurulması değildir. Çünkü aynı toprakta kurulan ve aynı boylardan mürekkep olan devlette yalnız hâkim olan boy değişmişti. Kunlar da tamamiyle Siyenpiler'e tâbi olup Siyenpi adını almışlardı. Bu hâkimiyeti tanımayan bir kısım Kunlar ise Batıya çekilerek beşinci asırda Attilâ kumandasında Avrupayı titreten bir güç olmuşlardı ki o da tamamen yabancı sahalarda ve yabancı ekseriyetler üzerine kurulmuş bir devlet olduğundan Türk tarihînin anayurt dışındaki kısmı mütalaa olunurken nazara alınmalıdır ve zaten bununda ne kadar kısa sürdüğü malûmdur.

394–552 de anayurtta ***Apar* sülâlesi** hâkim olmuştur. Bu sülâleden ***Tolun Kağan*** Meteden sonra Türkistan'ın ikinci büyük ıslahatçısı ve müceddididir. *Kağan - Xan* unvanı da Tolun tarafından konulmuştur. Ondan önce hükümdarların unvanı olan ***yabgu*** ikinci derecede unvan olarak kullanılmıştır. Apar sülâlesi ayrı bir devlet sayılamaz. Çünkü evvelce Siyenpiler'e tâbi olan boylardan Apar boyu Siyenpiler'i devirerek ötekilerine hâkim olmuş, ülke ve millet aynı olarak kalmıştır. Bunda değişen sülâleden başka nedir? Bunlara ayrı devlet nasıl denir?

Şimdi gelelim Türk tarihinin üçüncü çağına, yani tarihî çağ dediğimiz çağına: Altaylarda ve Tanrı Dağlarında Apar kağanlarına silâh yapmakla uğraşan ve ***Türük (=Türk)*** adını taşıyan boylar bir kadın meselesi yüzünden Aparlar'a isyan ettiler. Aparlar'ı devirerek kendileri hâkim oldular. Bu suretle 552 - 745 arasında hâkim olan ***Gök Türük*** sülâlesi kurulmuş oldu. Önceden Aparlar'a tâbi olan bütün ülkeler ve boylar Gök Türkler'in idaresine geçti.

Mevcut tarihlerde yazıldığı gibi şarkta ve garpta iki Gök Türk devleti yoktur. Memleketin idare bakımından iki, bazen dörde taksimi vardır. Yoksa bazı ihtilâl zamanları müstesna olmak üzere Gök Türk devletinde, daima bir tek büyük kağan olmuştur ve ilk kağan olan ***Bumın*** veya ***Bumun****'dan* sonra Türk tahtına oğlu ***Kolo*** değil, kardeşi ***İstemi*** geçmiştir. ***Kolo*** Türk kağanı değil, şark hanıdır. Çinliler Gök Türkler'in daha çok kendileriyle sınırdaş olan şark kısımlarından bahsettikleri ve bazen kendilerine

tâbi olan şark hanlarını bir övünme duygusuyla veya siyasî sebeplerle umumî Gök Türk kağanı gibi gösterdikleri için şarkî ve garbî diye iki devlet olarak kurulup devam ettikleri zehabı hâsıl olmuştur. Bir kere Gök Türkler'in iki kısım olduklarını yalnız Çin kaynakları söylüyor. İran ve Bizans kaynaklan böyle bir şey kaydetmiyor. Sonra, bu devrin son zamanlarına ait olan Türk kaynaklarında, yani Gök Türk kitabelerinde Batı Türkleri'nden ancak bir tâbi olarak bahsolunuyor. Bundan başka Çinliler tarafından Batı Türk hükümdarı olarak gösterilen bazı kağanların (meselâ Tardu'nun) umumî Türk kağanı oldukları da tasdik olunuyor. Eski Türkler'in devlet teşkilâtı da göz önünde bulundurulmak şartıyla bundan şu netice çıkar: Türkelinin büyük kağanları daha çok Batıda oturuyorlardı. Ancak Kutluğ Kağan'dan sonra Batı Türkleri hep Doğu Türkleri'ne tâbi oldular.

Eğer, meselâ, Mohan Han büyük han olmuş olsaydı Orhun âbidelerinde İstemi'nin yerine onun adı geçerdi. Hâlbuki kitabelerde Mohan'ın adı geçmiyor. Fakat Bunundan sonra İstemi'den bahsolunuyor. Çin tarihlerinin Mohan'ı kağan olarak göstermeleri ise Mohan'ın Çini altüst etmiş olmasındandır. Zavallı Çinliler kendilerini kuşa çevirip vergi vermeye ibcar eden Mohan'ın da ayrıca daha büyük bir kağana tâbi olacağını tasavvur edemedikleri için İstemi'yi Mohan'a tâbi gibi göstermişlerdir. Gök Türkler de 552 den 609 a kadar daima tek kağan bulunmuş ve sırasıyla ***Bumın*** (552), ***İstemi Bağatur*** (552 -576), ***Topu*** (576 – 581), ***Şapulı*** (581 – 587), ***Çuluk(*** 587 – 588), ***Tulan*** *[Turan]* (588 -600), ***Bilge Tardu*** (600 – 603), ***Kimin*** (603 – 609) kağanlar hükümdar olmuşlardır. 609 – 630 arasında asıl hâkim olan garp kağanlarına karşı şark hanları muhalif vaziyet aldıklarından devlet iki hanla idare olunuyor gibi bir vaziyet doğmuş, bununla beraber ***Tung Yabgu*** (619 – 630) gibi büyük kağanlar yine Gök Türk devletinin şevketini muhafaza etmişlerdir. 630 da Kiyeli Han'ın Çin'e esir olmasını bizim tarihlerimiz şarkî Gök Türk devletinin inkırazı gibi gösterirler. Bu, sülâlecilik zihniyetinin düpedüz bir yanlışıdır. Kiyeli Han'ın ve kumandasındaki Türklerden birkaç tümenin Çin'e esir olması hakikatte mevcut olmayan Şarkî Gök Türk devletinin inkırazı değil, büyük Türk kağanlığının Çin'e sınırdaş olan vilâyetlerinin Çinliler tarafından zaptolunmasıdır. Zaten Doğu Gök Türkler'inin en büyük boyları olan ***Tarduş'lar*** Çin'e tâbi olmamışlardı. Ve ismen Batıdaki Türk kağanlarına tâbi bulunuyorlardı. Orhun kitabelerinde Çinlilere elli yıl hizmet edilmiş olduğunun söylenmesi ***Kiyeli Han*** sülâlesinden pirenslerin Çin'e hizmet etmiş olması şeklinde anlaşılmalıdır. Türkler'in Çin'e tâbi olmaları hakikatte 653te, ***İpi Tulu Han'dan*** sonradır ve 681 de Doğu Türkleri neslinden ***Kutluğ Kağan'ın*** isyanıyla da devlet yeniden istiklâlini kazan mıştır. 681–745 arasında kağanlığa Doğu Türkleri hâkim olmuş ve ülkenin Batı bölümlerini de Türgişler idare etmiştir.

745 te Türk kağanlığına tâbi olan Türk zümrelerinden ***Dokuz Oğuz'lar, Karluk'lar*** ve ***Basmil'lar*** isyan ederek Gök Türk sülâlesini devirdiler ve Basmıllar'ın başbuğunu Türk Kağanı ilân ettiler. Bu suretle başlayan ***Basmil*** hanedanı pek kısa sürdü. Aynı yılda Dokuz Oğuzlarla Karluklar birleşerek Basmıllar'ı devirdiler. Bunun üzerine kağanlık Dokuz Oğuzlara geçti. ***Dokuz Oğuz*** sülâlesi 745–840 arasında bir asır devam etti. Bu müddet zarfında Türgişler ve Karluklar kağan idaresinde, fakat Dokuz Oğuzları metbû tanıyarak idare olundular. 840 ta Türkistan da kıtlık ve kargaşalık oldu. Dokuz Oğuzlara tâbi olarak yaşayan ***Kırgız'lar*** isyan ve Türkelini karmakarışık ettiler. Dokuz Oğuzlar Moğolistandan çekilerek yalnız Şarkî Türkistan ve Çungaryada ki hâkimiyetle iktifa ettiler. 840–940 arasındaki bu zamana ***Uygur*** devri diyoruz. Çünkü Dokuz Oğuz müttehidesinin başında zaten Uygurlar bulunuyordu. Şarkî Türkistan sahasında ise bir kısım medenî ve şehirli Uygurlar yaşıyordu. 840 vekayiinde Dokuz Oğuzlar bu sahaya çekildikten sonra tamamiyle Uygur adını aldılar ve burada parlak medenî hayatlarına devam ettiler. Bu müddet zarfında Kırgızlar Uygurlar'a tâbi değiller gibi görünüyor. Fakat bu hukuken iki ayrı devlet bulunması demek değildir. Çünkü Kırgız kağanı Türkler tarafından müstakil hükümdar diye tanınmadığı gibi hukuken da Uygur kağanına karşı âsi vaziyettedir ve zaten kendisinin siyasî hükmü de fazla yürümemiştir. 840–940 arasında Uygur Eline tâbi olmadan yaşayan bir kısım garbi Türkler de dağınık boylar halinde yaşıyorlar ve ekseriya Abbasî imparatorluğuna tâbi bulunuyorlardı. Yani Türkler'in medeniyetçe en parlak, fakat siyasetçe ve askerlik bakımından en sönük zamanlan olan bu devirde bile resmen Türk devleti olarak yalnız Türkistan'ın bir kısmına hâkim olan Uygur sülâlesi, bunun şimalinde âsi Kırgız hanı, Batıda da dağınık Türk boyları (meselâ Türgişler) vardı.

Onuncu asrın ilk yarısında Türkler arasında yeni bir hareket başladı: İslâmlaşma. Bu hareket önce, Uygurlar'a tâbi olmadan yaşayan Batı Türkleri'nde başladı. Bunlar yeni ülkünün hızıyla bir anda kuvvetlendiler. Eski Türgiş hanları neslinden gelen ***Satuk Buğra Han'ın*** kumandasında Uygurlar'a yüklendiler. Onu devirerek ***Karahanlı*** sülâlesini kurdular. Uygurlar şarkta pek küçük iki üç beylik halinde 14 üncü asra dek devam ettilerse de topraklarının büyük bir kısmını Karahanlılar'a kaptırdılar ve Karahanlılar İslâmî bir renk altında eski Gök Türk Kağanlığını diriltmiş oldular. Karahanlı sülâlesi 940 – 1123 arasında hüküm sürdü, Bu sülâlenin hükümdarlarından ***Yığan Tegin Mahmud Han*** (1047 – 1049) daha hükümdar olmadan evvelki zamanlarında ***Selçük*** hanedanı idaresindeki Oğuzları, Karahanlıların siyasî rakipleri olan Gazneliler'e karşı kışkırttı. Selçüklüler'in ilk hükümdarı ***Tuğrul Bey*** önceleri Yığan Tegin'in emrinde idi. Tuğrul Beyin 1040 ta Horasanda ayrıca istiklâli ve halefleri zamanında Batıda yapılan fütuhatla Türkistan'daki Türk devletinden başka birde Türkiye devleti vücuda gelmiş oldu (ki bu iki devlet bile tarihte bir iki defa birleştiler) .

1123 te ***Karahıtay'lar*** Doğudan gelerek Karahanlı sülâlesini yerlerinde bırakmak şartıyla onları vasal mevkiine indirip kendileri büyük kağan (Gür Han) oldular. Karahıtay sülâlesi 1123–1207 arasında hüküm sürdü. Bunlardan sonra kısa bir zaman için **Nayman (*Sekiz*)** sülâlesi hâkim olmuşsa da onun yerine de ***Çingiz*** sülâlesi gelerek 1370 e kadar devam etmiştir. Daha sonra ***Aksak Temür*** sülâlesi hâkim olmuş, fakat bunlar ilk zamanlarında hükümdar olmaya cesaret edemedikleri için, Çingiz soyundan bir şehzadeyi han olarak daima bulundurmuşlardır. Aksak Temür sülâlesi (1370–1500) nden sonra Türkistan'a Özbekler hâkim olmuş ve gitgide parçalanmak ve ufalanmak suretiyle günümüze kadar devam etmiştir.

Türkiye'ye gelince: Tuğrul Bey ve Alp Arslan'ın kurduğu bu ikinci Türk devleti üzerinde önce Selçüklüler hâkim olmuş, sonra İlhanlılar'a tâbi olmak suretiyle bir müddet için Türkistan ve Türkiye devletleri birleşmiştir. İlhanlılardan sonra memleket parçalanmış, 10 kadarı büyücek olmak üzere 40–50 parçaya ayrılmıştır. Bu 40–50 parçadan her birinin başında birer sülâle bulunmuştur. Fakat bunlar birer ayrı devlet değildir. Selçuklu ve ilhanlı sülâlelerinin hâkim olduğu devirlerde irsi valiliklerde bulunan ailelerin Selçuk ve İlhanlı hanedanları kalktıktan sonra mahallî hâkimiyetlerini muhafaza etmeleri tabiidir. Fakat bu ayrı devlet demek değildir ki...

Almanyada da bazen 360 ailenin birden bulunduğu görülmüştür. Fakat hiç bir zaman bu aileler ayrı devletler sayılmamıştır. 1914 te Almanya 25 hükümetten, 1919 da 18 hükümetten mürekkep bulunuyordu. Fakat kimse Baviyera'nın veya Meklenburg'un müstakil devlet olduğunu düşünmüyordu. Hattâ Napolyon devrinde bu hükümetlerden bazıları Fransızlarla birleşerek meşru Almanya hanedanı olan Habsburglar'a karşı savaştıkları halde hiç kimse onların ayrı devletler olduğunu söylemiyordu. Almanya tarihine tatbik olunan bu usul neden daha muntazam olan Türk tarihine tatbik olunmasın?

Osmanlılar ***Yıldırım*** zamanında Türkiye'nin siyasî birliğini kurduktan sonra Aksak Temürle çarpışıp yenildiler. Yeniden sülâleler idaresine bölünen Türkiye (Rumeli müstesna) Aksak Temür'e tâbi oldu. Hattâ İkinci Murad bile Aksak Temür devletine tâbiydi. Türkistan'dan ona ferman gelmişti. Sonra Osmanlı hanedanı tekrar Türkiyenin birliğini kurdu ve 1515 ten 1922 ye kadar Türkiye'ye hâkim kaldı. Daha sonra da Cumhuriyet kuruldu.

Anayurt dışında ise, bütün bu zaman içinde muayyen kıt'alarda Türk devletleri kurulmuş, çok defa buralarda da Türk sülâleleri birbirini takip etmiştir.

Anayurt dışındaki Türk devletleri beş sahada kurulmuştur:

1) Şimalî Çin; burada eskiden beri Çinlilerle karışık yaşayan Türkler bulunduğu için arasıra buralarda Türk devletleri kurulmuş, bazen bunların, kısa bir zaman için olsa bile, bütün Çin'e sahip oldukları görülmüştür.

2) Şarkî Avrupa'nın orta ve cenup bölümleri; Orta Asyada ki iç çarpışmalar dolayısıyla anayurttan çıkmağa mecbur kalan Türklerden bazıları bu sahalara gelerek devletler kurmuşlar ve bazen bütün Avrupayı titretmişlerdir.

3) Efgan ve Hindistan; yine anayurttaki dâhilî savaşlar dolayısıyla yurtlarını bırakmaya mecbur kalan Türklerden bazıları Efgan ve şimalî Hindistan da devletler kurmuşlardır. O zaman henüz Türkleşmemiş olan Maveraünnehir ile bazen bütün Hindistan bu Türkler'e tâbi olmuştur.

4) İran; Türkistan ve Türkiye Türkleri'nin siyasî bağları çözüldükten sonra Türkler bütün ırana hâkim sülâleler kurmuşlardır. Şimalî İran Türk vatanı olduğu için bu devletler uzun zaman bir Türk devleti mahiyetini muhafaza etmiştir.

5) Mısır ve Suriye; tarihî mukadderatları çok defa birbirine bağlı olan Mısır ve Suriyede de, Türkler'in müslüman olmasından sonra, Türk devletleri kurulmuş ve Mısır Osmanlıların elinden çıktıktan sonra da Mısırın başında bir Türk hanedanı kalmıştır.

Şimdi, zannedersem yukarıdaki izahatımla Türk tarihinin pilânım çizmiş oldum. Görülüyor ki anayurtta muhtelif devletler değil, bilâkis birbirini muntazaman takip eden Saka, Kun, Siyenpi, Apar, Gök Türk, Basmil, Dokuz Oğuz, Uygur, Karahanlı, Karahıtay, Nayman, Çingiz, Temür, Özbek sülâleleri; Türkiyede Selçuk, İlhanlı sülâleleri, sonra ilk fetret devri, sonra Osmanlı sülâlesi, sonra Temür sülâlesi, sonra yine fetret, sonra ikinci defa Osmanlı sülâlesi ve nihayet Cumhuriyet vardır.

Bütün milletlerde tarihlerini bu şekilde mütalaa ederler. Çinde 20–30 imparator sülâlesi geçmiştir. Bazen Cinde 5–6 küçük sülâle birden hâkim olmuştur. Fakat Çinliler onlara *sülâle* derler, *devlet* demezler. İngilterede, Almanyada, Fransada, Macaristanda da bu kadar sülâle geçmiştir. Fransada bazen kıralların hiç nüfuzu kalmamış, irsî valiler demek olan kontlar, derebeyler hâkim olmuşlardır. Fakat hiç kimse Fransa'nın birkaç devlete ayrıldığını söylememiştir.

O halde neden biz de tarihimizi sistemlendirmek için aynı yolu tutmıyalım? Cumhuriyet devrinde olduğumuzu, cumhuriyetin en ileri bir rejim olduğunu sık sık söyler, dururuz. Hâlbuki tarihteki zihniyetimiz imparatorluk zamanından kalma sülâlecilik zihniyetidir. Yani geri bir zihniyettir.

Bu kitabı 1933 te yazmaya başlamıştım. Malatya Orta mektebinde Türkçe muallimi olarak bulunduğum sıralarda (Nisan, Mayıs ve Haziran 1933) bunun ilk kısımlarını oradaki ***Fırat*** gazetesinde neşretmiştim. Sonra Edirne Erkek Lisesine edebiyat muallimi tayin edilince orada ***Orhun*** adında aylık bir mecmua çıkardım ve ilk sayısı 5 ikinci teşrin 1933 te çıkan bu mecmuada ***Toplamalar'ı*** tefrika olarak neşretmekte devam ettim. Ayrıca kitap haline sokmak için de 500 tane ayrı basım yaptırdım. Orhun'un 16 Temmuz 1933 tarihinde çıkan son dokuzuncu sayısına kadar bu kitaptan ancak ***36*** sayfalık bir kısmı basılabilmişti. Bakanlar heyetinin 14 Temmuz 1933 tarihli kararı mucibince Orhun mecmuası kapatılınca ***Toplamalar***'ı bastırmakta devam ettim. Fakat bu iş hayli güç ve masraflı olduğu için neşri şimdiye kadar gecikti. Maddî imkân bulundukça bunun sonraki kısımlarını da aynı usul dairesinde neşredeceğim. Maksadım Türklük'e hizmet etmektir.

ATSIZ (1935)